

Copyright & Creative Commons:

The copyright of articles published in the *Journal of Criminal Law and Criminology Studies* remains with the author(s). This journal is published as an open access publication, and all articles are distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0). This license permits use, redistribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited and the use is non-commercial in nature. For more information, please refer to the journal's *Open Access Policy* page.

International State Responsibility for Omissions in Crime Prevention

Zahra Bazouband^{*1}, Mohammad Hadi Sadeghi², Fazlollah Foroughi³, Shahram Ebrahimi⁴

Abstract

S.D.I.L.
The SD Institute of Law
Research & Study

:Publisher
Shahr-e Danesh
Research and Study
Institute of Law

:Article Type
Original Research

DOI:
10.22034/jelc.2025.481085.2051

Received:
30 September 2024

Accepted:
22 February 2025

Published:
6 September 2025

Nowadays, the adoption of crime prevention measures as a fundamental strategy for controlling and reducing criminal behavior has gained momentum in criminal policy. However, the limited role of such measures remains evident in both legislative policies and practical implementation in some countries. At the international level, crime prevention has been endorsed and emphasized in various ways, often framed as a duty and obligation of states. Yet, the criminal implications of state negligence in this regard warrant attention. The central question that arises is: What are the enforcement mechanisms and methods for compelling states to fulfill their obligations when they violate their primary duty to prevent crime? Based on library resources and a descriptive-analytical methodology, this study establishes that in certain cases, a state's non-criminal responsibility for failing to prevent crime can be determined by the International Court of Justice without requiring proof of whether the crime actually occurred. The United Nations Security Council will then decide on appropriate measures to enforce compliance with this obligation.

Keywords: Prevention, Primary Obligation, Secondary Obligation, Breach of Obligation, State Responsibility.

1. *Corresponding Author: PhD Candidate, Department of Criminal Law and Criminology, Faculty of Law and Political Science, Shiraz University, Shiraz, Iran.

Email: zbazouband@yahoo.com

2. Associate Professor, Department of Criminal Law and Criminology, Faculty of Law and Political Science, Shiraz University, Shiraz, Iran; Email: sadeghi@shirazu.ac.ir

3. Associate Professor, Department of Criminal Law and Criminology, Faculty of Law and Political Science, Shiraz University, Shiraz, Iran; Email: foroughi@shirazu.ac.ir

4. Associate Professor, Department of Criminal Law and Criminology, Faculty of Law and Political Science, Shiraz University, Shiraz, Iran; Email: shahram.ebrahimi@gmail.com

Excerpted from the Ph.D. thesis entitled "Omission of Crime Prevention", Ph.D. Candidate in Criminal Law and Criminology, Faculty of Law and Political Science, Shiraz University, Shiraz, Iran.

Funding: The author(s) received no financial support (funding, Grants and sponsorship) for the research, authorship, and/ or publication of this article.

Zahra Bazouband: Conceptualization, Methodology, Validation, Formal analysis, Investigation, Resources, Data Curation, Writing - Original Draft, Writing - Review & Editing, Visualization, Supervision, Project administration.

Mohammad Hadi Sadeghi: Conceptualization, Methodology, Formal analysis, Data Curation, , Supervision.

Fazlollah Foroughi: Conceptualization, Methodology, Formal analysis, Data Curation, , Supervision.

Shahram Ebrahimi: Conceptualization, Methodology, Formal analysis, Data Curation, , Supervision.

Competing interests: The authors declare that they have no competing interests.

Citation:

Bazouband, Zahra, Mohammad Hadi Sadeghi, Fazlollah Foroughi & Shahram Ebrahimi. "International State Responsibility for Omissions in Crime Prevention" *Journal of Criminal Law and Criminology* 13, no. 25 (September 6, 2025), 327-354.

Extended Abstract

Nowadays, the adoption of crime prevention measures as a fundamental strategy for controlling and reducing criminal behavior has gained special significance in criminal policy. However, the limited role of such measures remains evident in both legislative policies and practical implementation in some countries. At the international level, crime prevention has been endorsed and emphasized in various ways, often framed as a duty and obligation of states. Yet, the criminal implications of state negligence in this regard warrant attention. Under the 2001 Draft Articles of the International Law Commission, international state responsibility arises when an act or omission attributable to a state under international law constitutes a breach of an international obligation. Therefore, the key factor in establishing state responsibility for failure to prevent crime is the existence of a primary international obligation to prevent crime - regardless of the origin or source of this obligation - such that its violation by any legislative, judicial, or executive branch of the state, irrespective of whether the crime actually occurs, triggers state responsibility. The central question that arises is: What are the enforcement mechanisms and methods for compelling states to fulfill their obligations when they violate their primary duty to prevent crime? In response, it must be acknowledged that the enforcement mechanism for breaching this obligation is adjudication by the International Court of Justice (ICJ), resulting in the state's non-criminal responsibility. This can occur in two scenarios: First, if the crime in question falls under the jurisdiction of the International Criminal Court (ICC), and the failure to prevent crimes under the Rome Statute by military commanders or other superior authorities of a state is established, leading to their conviction by the ICC. Subsequently, the issue of their state's breach of obligation to prevent such crimes may be brought before the ICJ. The ICJ may then, based on this conviction and by establishing the representative relationship between these individuals and their state, issue a ruling holding the state responsible for failing to prevent the crime. Second, if the obligation to prevent the crime arises from an international treaty binding on the state, then - whether under the Vienna Convention or established principles of international law such as *pacta sunt servanda* and good faith - the state party to the treaty incurs a primary international obligation to prevent the crime through legislative and executive measures. Violation of this obligation establishes the state's international responsibility before the ICJ. If the ICJ issues a judgment and the state fails to comply, the prevailing party may refer the matter to the UN Security Council under Articles 59 and 60 of the ICJ Statute and

Article 94 of the UN Charter. The Security Council may then issue recommendations or decide on measures to enforce the judgment. If the Security Council acts under Article 41 of the Charter, the enforcement measures will be non-coercive (e.g., sanctions). If it acts under Article 42, coercive measures, including military action, may be authorized. Additionally, given the Security Council's mandate to maintain international peace and security, it may independently - without prior determination of a state's obligation to prevent crime - take coercive or non-coercive measures if the failure to prevent crime is found to threaten international peace and security.

مسئولیت بین‌المللی دولت‌ها در ترک پیشگیری از جرم

زهرا بازوبند*^۱، محمدهادی صادقی^۲، فضل‌الله فروغی^۳، شهرام ابراهیمی^۴

چکیده

امروزه اتخاذ تدابیر پیشگیری از جرم به‌عنوان یکی از راهبردهای اساسی کنترل و کاهش بزه، جایگاه ویژه‌ای در سیاست جنایی پیدا کرده است؛ ولیکن هم‌چنان، نقش کم‌رنگ این اقدامات، چه در سیاست تقنینی و چه در رویه عملی برخی کشورها، نمود دارد. این در حالیست که در سطح بین‌المللی اقدام به این امر، به انحاء مختلف، مورد تأیید و تأکید قرار گرفته و گاهی از تکلیف و تعهد دولت‌ها سخن به میان می‌آید حال آنکه، قصور دولت‌ها در این خصوص، به لحاظ کیفی شایان توجه است؛ پرسشی که در این میان مطرح می‌گردد این است که در صورت نقض تعهد اولیه در پیشگیری از جرم، ضمانت اجرای آن و نحوه الزام دولت به انجام این تعهد به چه نحو است؛ بر این اساس در نوشتار حاضر با استفاده از منابع کتابخانه‌ای و روش توصیفی تحلیلی احراز می‌گردد که در پاره‌ای موارد، صرفاً با ترک پیشگیری از جرم، بدون نیاز به اثبات وقوع یا عدم وقوع جرم، مسئولیت غیرکیفری دولت در دیوان بین‌المللی دادگستری قابل احراز است و شورای امنیت نسبت به شیوه الزام دولت‌ها به انجام این تعهد و

پژوهشکده حقوق

نوع مقاله: علمی - پژوهشی

DOI:

10.22034/jelc.2025.481085.2051

تاریخ دریافت:

۰۹ مهر ۱۴۰۳

تاریخ پذیرش:

۰۴ اسفند ۱۴۰۳

تاریخ انتشار:

۱۵ شهریور ۱۴۰۴

۱. نویسنده مسئول*، دانشجوی دکترای گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران.

Email: zbazouband@yahoo.com

۲. دانشیار، گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران.

Email: sadeghi@shirazu.ac.ir

۳. دانشیار، گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران.

Email: forughi@shirazu.ac.ir

۴. دانشیار، گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران.

Email: shahram.ebrahimi@gmail.com

اقدام مناسب، اتخاذ تصمیم خواهد کرد.
کلید واژه ها: پیشگیری، تعهد اولیه، تعهد ثانویه، نقض تعهد، مسئولیت دولت.

برگرفته از رساله دکتری با عنوان «ترک پیشگیری از جرم»، دانشجوی دکترای حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران.

حامی مالی :

این مقاله هیچ حامی مالی ندارد.

مشارکت نویسندگان :

زهررا بازوبند: مفهوم سازی، روش شناسی، اعتبار سنجی، تحلیل، تحقیق و بررسی، منابع، نظارت بر داده‌ها، نوشتن - پیش نویس اصلی، نوشتن - بررسی و ویرایش، تصویرسازی، نظارت، مدیریت پروژه.
محمد هادی صادقی: مفهوم سازی، روش شناسی، تحلیل، نظارت بر داده‌ها، نظارت.
فضل الله فروغی: مفهوم سازی، روش شناسی، تحلیل، نظارت بر داده‌ها، نظارت.
شهرام ابراهیمی: مفهوم سازی، روش شناسی، تحلیل، نظارت بر داده‌ها، نظارت.

تعارض منافع:

بنابر اظهار نویسندگان این مقاله تعارض منافع ندارد.

استناددهی:

بازوبند، زهررا، محمد هادی صادقی، فضل الله فروغی و شهرام ابراهیمی «مسئولیت بین‌المللی دولت‌ها در ترک پیشگیری از جرم». مجله پژوهش‌های حقوق جزا و جرم‌شناسی ۱۳، ش. ۲۵ (۱۵ شهریور، ۱۴۰۴)، ۳۲۷-۳۵۴.

مقدمه

نظام حقوقی بین‌المللی از قواعد و هنجارهای مختلفی تشکیل یافته که در یک تقسیم‌بندی کلی می‌توان آنها را در دو حوزه تعهدات اولیه و تعهدات ثانویه قرار داد. تعهدات اولیه بین‌المللی که تابعان را ملزم به فعل یا ترک فعل خاصی می‌کند، به بهترین شکل در معاهدات بین‌المللی متجلی می‌گردد که از رهگذر آن، تابعان خواستار آن‌اند تا بر اساس اراده‌هایی هم‌سو، قواعد بین‌المللی را به وجود آورند. در کنار این قواعد اولیه، از قواعد حقوق مسئولیت بین‌المللی باید تحت عنوان تعهدات ثانویه بین‌المللی یاد کرد که به موجب آن، هر دولتی می‌بایست پاسخگوی نقض یک تعهد بین‌المللی از سوی خود باشد.^۵ مسئولیت بین‌المللی^۶ یکی از مهم‌ترین و اساسی‌ترین نهادهای حقوق بین‌الملل است؛ زیرا اصولاً هر نقض تعهد بین‌المللی که از سوی تابعان نادیده انگاشته و نقض شود، بلافاصله موضوع مسئولیت بین‌المللی آنها را پیش می‌آورد.^۷

با توجه به نقش گسترده دولت‌ها در سطح بین‌المللی، مسئولیت این اشخاص دیرزمانی است که در حقوق بین‌الملل پذیرفته شده است^۸ که می‌توان به طرح مواد ۲۰۰۱ کمیسیون حقوق بین‌الملل^۹ اشاره نمود؛ به موجب این طرح، مسئولیت اشخاص زمانی مطرح است که رفتاری متشکل از فعل یا ترک فعل که بر اساس حقوق بین‌الملل به یک دولت نسبت داده می‌شود و نقض تعهدات بین‌المللی است، ارتکاب یافته باشد.

به استناد این طرح، رفتار هر رکن دولتی فارغ از اینکه کارکرد تقنینی، قضایی، اجرایی یا کارکردی دیگر داشته و اعم از اینکه در سازمان دولتی چه موقعیتی دارد، به موجب حقوق بین‌الملل فعل آن دولت تلقی می‌شود؛ جهت انتساب رفتار یک مقام دولتی به دولت برای احراز مسئولیت، می‌بایست این شخص در حیطه وظایف خویش در آن نهاد دولتی ولیکن

۵. سید هادی پژوهان و نغمه ناصری لاریجانی، «تعهدات ثانویه در حقوق بین‌الملل»، پژوهشنامه حقوق و علوم سیاسی، ۲، ۷ (۱۳۸۶)، ۷۷.

6. International Responsibility.

۷. امیرحسین ملکی‌زاده، مسئولیت بین‌المللی دولت (تهران: انتشارات مجد، ۱۳۹۴)، ۱۱.

۸. متن ماده یک و ماده دو، مسئولیت دولت‌ها بابت اعمال متخلفانه بین‌المللی است؛ این دو ماده مقرر می‌کند:

ماده یک: هر عمل متخلفانه بین‌المللی یک دولت، موجب مسئولیت بین‌المللی آن می‌شود.

ماده دو: عمل متخلفانه بین‌المللی یک دولت، زمانی تحقق پیدا می‌کند که رفتار مشتمل بر فعل مثبت یا ترک فعلی باشد که: الف- طبق حقوق بین‌الملل، قابل استناد به دولت بوده، و ب- نقض تعهد بین‌المللی دولت به حساب آید.

9. Draft Articles on Responsibility of States for International Wrongful Acts, (2001).

خارج از صلاحیت خود یا برخلاف دستورالعمل‌ها رفتار کند.^{۱۰} بنابراین، در حقوق بین‌الملل آنچه در شناسایی مسئولیت دولت‌ها در ترک پیشگیری از جرم حائز اهمیت است، صرف‌نظر از بحث امکان انتساب رفتار به دولت که خود نیازمند یک پژوهش مستقل است، وجود تعهد اولیه بین‌المللی به پیشگیری از جرم صرف‌نظر از منشأ و منبع ایجاد تعهد است تا با نقض آن از جانب هر یک از ارکان تقنینی، قضایی و اجرایی، منصرف از وقوع یا عدم وقوع نتیجه (جرم)، مسئولیت دولت در ترک پیشگیری از جرم ایجاد شود؛ با توجه به اینکه همواره شرایط متعهد به بر اساس منشأ ایجاد تعهد روشن می‌گردد، در صورت وجود این تعهد در سطح بین‌المللی، نوع پیشگیری، قلمرو آن، نوع جرمی که می‌بایست اقدامات پیشگیرانه نسبت به آن اعمال گردد، داخلی و بین‌المللی بودن جرم و ...، با توجه به منبعی است که این تعهد را ایجاد کرده است. در این میان آنچه محل تأمل است، علی‌رغم الزامات حقوق بین‌الملل در اتخاذ این اقدامات در برخی موارد، دولت‌ها از اجرا سر باز می‌زنند ولیکن غالباً ضمانت‌اجرای ترک آن و نحوه الزام دولت به پیشگیری از جرم، مشخص نشده است؛ به همین دلیل این دو مورد نیازمند بررسی و دقت نظر است و پرسش اساسی این مقاله را تشکیل می‌دهد که جهت تبیین آن، نخست تعهد دولت‌ها به پیشگیری از جرم در سطح بین‌المللی بررسی و سپس ضمانت‌اجرای نقض این تعهد و نحوه الزام دولت‌ها در اتخاذ این تدابیر، مورد بحث و بررسی قرار خواهد گرفت.

۱- تعهد دولت‌ها به پیشگیری از جرم

شناسایی تعهد دولت‌ها در پیشگیری از جرم، متضمن دو عنصر است: نخست منابع بین‌المللی که به موجب آن می‌توان وجود تعهد به پیشگیری بر عهده دولت‌ها را احراز کرد و سپس، ماهیت الزامی یا غیرالزامی این تعهدات که در ادامه مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرد.

۱-۱- منابع ایجاد تعهد به پیشگیری

تعهد دولت‌ها به پیشگیری از جرم و مبارزه با آن، در چهارچوب منشور بین‌المللی حقوق بشر معنا پیدا می‌کند. کمیته حقوق بشر در تفسیر خود از ماده ۶ میثاق که در بیان حق حیات است، بیان می‌کند که دولت‌ها مکلف‌اند به منظور پیشگیری از اقدامات خشونت‌آمیز و جرایمی که حیات افراد را تهدید می‌کنند، تدابیر لازم را اتخاذ کنند؛ این تدابیر باید ضمن تقویت آرامش و امنیت، تضمین لازم برای حفظ حق زندگی را فراهم کند. همچنین خاطر نشان کرده

10. Marina Spinedi, "State Responsibility v. Individual Responsibility for International Crimes: Tertium Non Datur?", *European Journal of International Law*, 13, 4, (2002), 899.

است که دولت‌ها نه تنها باید تدابیر لازم به منظور پیشگیری و سرکوب اقدامات مجرمانه که منجر به سلب حیات می‌شدند را اتخاذ کنند، بلکه می‌بایست نیروهای امنیتی خود را از تهدید خودسرانه افراد منع کنند.^{۱۱}

سازمان ملل متحد از زمان تأسیس، با تدوین سیاست‌ها و تشکیل کمیته‌ها و کمیسیون‌های پیشگیری از جرم، برگزاری کنگره‌های دوره‌ای و صدور اسناد و قطعنامه‌های مرتبط، تلاش کرده است تا دولت‌ها را به استفاده از رویکردهای پیشگیرانه و هماهنگی قوانین داخلی با این رهنمودها ترغیب کند و به ایجاد یک رویه حقوقی هماهنگ در زمینه پیشگیری از جرم کمک نماید؛ بنابراین، امروزه شاهد آن هستیم که ضرورت اتخاذ تدابیر پیشگیرانه از سوی دولت‌ها در برابر برخی جرایم، در جامعه بین‌المللی مورد تأیید و تأکید قرار گرفته است که در اینجا مسئله، مجازات دولتی که تعهدات خود را اجرا نکرده نخواهد بود، بلکه مهم این است در نظامی که دارای هیچ‌گونه سازکار اجباری نیست، تعهدات رعایت گردد؛^{۱۲} چراکه در سطح بین‌الملل، نه قوانین مدون وجود دارد و نه دادگاهی بین‌المللی که همه اعضای جامعه بین‌الملل ملزم به اطاعت از آن باشند.

به‌طور کلی اسناد بین‌المللی که به تکلیف دولت‌ها در زمینه پیشگیری پرداخته‌اند را می‌توان به دو دسته تقسیم کرد. دسته نخست شامل کنوانسیون‌هایی که موضوع آنها، تکلیف و تعهد حقوقی دولت به پیشگیری نبوده لیکن مجموعه‌ای از تعهدات بر آنها تحمیل می‌شود و اجرای آنها موجب پیشگیری مؤثر از نقض حقوق تضمین‌شده افراد می‌شود. از جمله، کنوانسیون مبارزه با قاچاق انسان شورای اروپا (۲۰۰۵) که در ماده ۵ این کنوانسیون، یک تعهد کلی پیشگیری را پیش‌بینی کرده است. دسته دیگر کنوانسیون‌ها، شامل آن‌هایی است که به طور صریح موضوع پیشگیری از نقض حقوق بنیادین اشخاص و سازکارهای نظارتی برای رعایت این تعهدات را در تعریف وظایف دولت‌ها بیان کرده‌اند. در این کنوانسیون‌ها، دولت‌ها با یک تعهد مشخص، یعنی پیشگیری از تحقق عمل مستعد نقض ارزشی یا هنجاری روبه‌رو هستند که هدف آن کنوانسیون، حمایت از آن است. در این چهارچوب، دولت‌ها تعهد دارند تدابیری را به کار گیرند که از نقض حقوق بنیادین بشر پیشگیری کند. این تعهد به پیشگیری مستلزم پذیرش همه ابزارهای قانونی، سیاسی، اداری و فرهنگی است که توسل به

۱۱. شهرام ابراهیمی، جرم‌شناسی پیشگیری، جلد اول (تهران: انتشارات میزان، ۱۴۰۲)، ۱۵۲ - ۱۵۵.

۱۲. جیمز کرافورد، آلن پله و سیمون اولسون، حقوق مسئولیت بین‌المللی، ترجمه امیر ساعد وکیل (تهران: انتشارات میزان، ۱۳۹۸)، ۱۷۲.

آن مانع نقض حقوق تضمین شده افراد می‌گردد.^{۱۳} بنابراین می‌توان گفت، تعهدات دولت‌ها در پیشگیری از این جرایم به دو دسته تقسیم می‌گردد: تعهد به تدوین قوانین با محوریت پیشگیری از جرم و تعهد به اتخاذ اقدامات پیشگیرانه جهت پیشگیری از ارتکاب جرم؛ چراکه کشورها باید اقدامات قانونی یا سایر اقدامات را در راستای پیشگیری به کار گیرند.^{۱۴}

۱-۲- ماهیت تعهد دولت‌ها در پیشگیری از جرم

در قسمت قبل، معاهداتی با محوریت پیشگیری از جرم و موضوع معاهده در سطح بین‌المللی تبیین شد. در این بخش، ماهیت این معاهدات بررسی می‌گردد؛ به طوری که تعهدات موجود در این اسناد، الزام‌آور هستند یا غیرالزام‌آور. در توضیح می‌بایست گفت، همان‌گونه که در عهدنامه ۱۹۶۹ وین اشاره شده، با توجه به نقش اساسی معاهدات در تاریخ روابط بین‌المللی، ضمن تشخیص اهمیت روزافزون آنها به‌عنوان یکی از منابع حقوق بین‌الملل، این اسناد وسیله‌ای برای توسعه همکاری مسالمت‌آمیز بین ملت‌ها هستند. الزام‌آوری معاهده قطع نظر از نظام اجتماعی و سیستم حکومتی، با درک اصل رضایت آزادانه، اصل حسن نیت و قاعده الزام‌آور بودن تعهدات است که به‌صورت جهانی مورد قبول قرار گرفته است. با توجه به ماده ۲۶ عهدنامه ۱۹۶۹ وین: «هر معاهده لازم‌الاجرای برای طرف‌های آن تعهدآور است و باید توسط آنها با حسن نیت اجرا گردد» و ماده ۲ آن، «معاهده عبارت از توافقی است بین‌المللی که میان کشورها به‌صورت کتبی منعقد شده و مشمول حقوق بین‌الملل باشد، صرف نظر از عنوان خاص آن و اعم از اینکه در سندی واحد یا در دو یا چند سند مرتبط به هم منعکس شده باشد»، ضرورت رعایت مفاد معاهده الحاقی نمایان می‌گردد.^{۱۵} از سوی دیگر به‌موجب ماده ۲۷ عهدنامه وین: «یک طرف معاهده نمی‌تواند به حقوق داخلی خود به‌عنوان توجیهی برای قصور خود در اجرای معاهده استناد نماید». اگرچه عهدنامه وین تعهدات حقوقی زیادی را بر دولت‌ها تحمیل می‌کند اما این توافق بر پایبندی به هدف معاهده و تعهد امضاکنندگان آن مبنی بر عدم امکان استناد به قوانین داخلی، ایده روشنی از ماهیت مسئولیت‌های دولت در موافقت‌نامه‌های بین‌المللی ارائه می‌دهد؛^{۱۶} بنابراین، تدوین معاهداتی در زمینه ایجاد تعهد به

۱۳. شهرام ابراهیمی، «بزه‌انگاری عدم انجام تدابیر پیشگیری از بزه‌کاری» در دانشنامه سیاست‌گذاری حقوقی به اهتمام لیا جنیدی و امیرحسین نیازپور (تهران: انتشارات معاونت تدوین، تحقیق و انتشار قوانین و مقررات ریاست جمهوری، ۱۳۹۹)، ۲۹۵.

14. Sean D Murphy, "Codifying the Obligations of States Relating to the Prevention of Atrocities", *Case Western Reserve Journal of International Law*, 52, (2020), 27.

15. Vienna Convention on the Law of Treaties.

16. Gonzalo Sanches DE Tagle, "The Objective International Responsibility of States in the Inter-

پیشگیری از جرم، دولت‌های عضو را ملزم به اتخاذ تدابیر لازم در خصوص جرم موضوع معاهده می‌کند.

معاهداتی که موضوع آنها، تکلیف به پیشگیری از ارتکاب یک جرم مشخص است، منابع اصلی و خاص بین‌المللی بوده که می‌توان به کنوانسیون سازمان ملل متحد در زمینه جرم سازمان‌یافته فراملی (۲۰۰۰) (پالرمو)، کنوانسیون سازمان ملل متحد برای مبارزه با فساد (۲۰۰۳) (مریدا) و کنوانسیون پیشگیری و مجازات جنایت نسل‌زدایی (۱۹۴۸)^{۱۷} اشاره نمود که صرفاً در راستای ایجاد تعهد به پیشگیری بر عهده دولت‌های عضو بوده اما متأسفانه تکلیف بین‌المللی برای سایر دولت‌های غیرعضو ایجاد نمی‌نماید.

به‌موجب ماده ۱ کنوانسیون پیشگیری و مجازات جنایت نسل‌زدایی، دولت‌های عضو تصدیق و تأیید می‌کنند که نسل‌زدایی، خواه در زمان صلح و خواه در زمان جنگ، به‌موجب حقوق بین‌الملل جنایت محسوب می‌شود. این دولت‌ها متعهد می‌شوند از وقوع این جنایت جلوگیری کرده و مرتکبان آن را مورد مجازات قرار دهند. علاوه بر این، بنا بر تصریح ماده ۵، دولت‌های عضو ملزم به اتخاذ تدابیر قانونی لازم برای تأمین اجرای مقررات این کنوانسیون هستند؛ بنابراین، کنوانسیون پیشگیری و مجازات جنایت نسل‌زدایی، به‌صراحت بر پیشگیری از نسل‌زدایی تأکید دارد و یکی از اهداف اصلی این معاهده، پیشگیری از ارتکاب این جنایت است بر اساس اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی، نسل‌زدایی به‌عنوان یکی از جنایات تحت صلاحیت این دیوان قرار گرفته است؛ و در دیباچه آن، بر پیشگیری از این جنایت با توجه به اینکه از جنایاتی است که صلح، امنیت و آسایش جهان را تهدید می‌کند، تأکید شده است.

بر اساس کنوانسیون پیشگیری و مجازات جنایت نسل‌زدایی، یک تعهد به فعل و نه تعهد به نتیجه، برای دولت‌های عضو ایجاد شده که دولت‌ها ملزم هستند از ابزارهای معقول و در دسترس خود استفاده کنند و در حد امکان از ارتکاب جنایت نسل‌زدایی جلوگیری کنند؛^{۱۸} این مهم، صرف‌نظر از ارتکاب یا عدم ارتکاب این‌گونه جنایات در عمل و مجازات فاعل آن است و فقط پیشگیری از ارتکاب رفتارهای مذکور در کنوانسیون، علیه گروه قومی یا ملی که رابطه تابعیت با یک کشور دارند و نیز تابعان یک کشور که در خارج اقامت دارند، اهمیت دارد؛^{۱۹}

American Human Rights System", *Mexican law review*, 7, 2 (2015), 121.

17. Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide.

18. Paola Gaeta, "On What Conditions Can a State Be Held Responsible for Genocide?", *The European Journal of International Law*, 18, 4(2007) 637.

۱۹. مهدی رضا صادقی، «امکان‌سنجی ارتکاب نسل‌کشی در غزه توسط اسرائیل در پرتو عملیات طوفان الاقصی»، *مطالعات حقوقی*، ۱۶، ۱(۱۴۰۲)، ۲۶۶.

بنابراین از مجموع مواد این کنوانسیون می‌توان نتیجه گرفت، اقدام به پیشگیری از جنایت نسل‌زدایی، در زمره تعهدات دولت‌های عضو این معاهده است تا جایی که در صورت عدم اتخاذ تدابیر قانونی و اجرایی لازم در این راستا، سخن از مسئولیت دولت مطرح می‌گردد؛ در تأکید و تأیید این مهم، دو رأی دیوان بین‌المللی دادگستری در دعوی بوسنی هرزگوین علیه صربستان^{۲۰} و دعوی آفریقای جنوبی علیه اسرائیل در جریان غزه^{۲۱} قابل استناد است در قسمت بعد به تفصیل مورد بحث و بررسی قرار خواهند گرفت.

با عنایت به مراتب فوق‌الذکر، در مواردی که سندی بین‌المللی ناظر به پیشگیری از جرم، علی‌الخصوص معاهداتی که به‌طور خاص در ارتباط با این موضوع وجود داشته باشد، دولت‌های عضو ملزم هستند در راستای پیشگیری از ارتکاب رفتار مجرمانه موضوع آن معاهده، هرگونه اقدام لازم انجام دهند؛ ولیکن دولت‌ها هنگام الهام گرفتن از کنوانسیون‌های بین‌المللی با هدف پر کردن خلأ کیفری موجود در نظام داخلی خود، رویکرد گزینشی می‌گیرند و عموماً در جرم‌انگاری پیش‌قدم می‌شوند و اکثر آنها به تعهدات ایجابی پیشگیرانه و حمایتی خود که مستلزم برنامه‌ریزی، نظارت و کنترل به‌همراه صرف هزینه‌های انسانی و مالی است عمل نمی‌کنند؛ زیرا این امور یک سلسله تکالیف و وظایفی را برای دولت‌ها ایجاد می‌کند که یا اعتقادی به آن ندارند و یا به ضرر آنهاست و یا اینکه با کمبود امکانات لازم در اجرای تعهدات روبه‌رو هستند.^{۲۲} این در حالی است که به‌موجب طرح ۲۰۰۱ کمیسیون حقوق بین‌الملل و نیز عهدنامه وین، در صورتی که دولت، تعهدات راجع به پیشگیری از جرم، مندرج در معاهده‌ای که بدان ملحق شده را نقض نماید و قانون داخلی هم‌سو با این تعهد وضع نکند، نه‌تنها نمی‌تواند جهت رفع مسئولیت خود به عدم وضع قانون داخلی استناد کند بلکه با عنایت به اینکه دولت از طریق رکن قانون‌گذاری خود، تطابق لازم را بین حقوق داخلی و استانداردهای معاهده ایجاد نکرده می‌تواند موجب مسئولیت ناشی از نقض تعهدات معاهداتی گردد.

احراز تعهد دولت‌ها در پیشگیری از جرم با پیوستن به معاهدات بین‌المللی، صرفاً در

20. ICJ Judgment, Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, Judgment, 26 Febriuary 2007, (Bosnia and Herzegovina v. Yugos) (<https://www.icj-cij.org>).

21. ICJ Judgment, Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide in the Gaza Strip (South Africa V. Esrael), 26 January 2024.

۲۲. علی‌حسین نجفی ابرندآبادی، «جزوه درس جرم‌شناسی»، گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشگاه شهید تهران، ایران، ۱۳۹۱، ۶۴.

گستره جرم موضوع معاهده و در مواردی است که در خصوص یک جرم خاص، معاهده‌ای با محوریت پیشگیری از آن جرم، تصویب شده باشد و تنها علیه کشورهای عضو آن معاهده قابل استناد است. حال پرسشی که در این میان مطرح می‌گردد این است که با تکیه بر معاهدات تنها می‌توان تعهد اولیه دولت‌ها در پیشگیری از جرم موضوع معاهده را احراز کرد و با توجه به طرح ۲۰۰۱ کمیسیون حقوق بین‌الملل، می‌توان از تعهد ثانویه و مسئولیت بین‌المللی دولت‌ها در نقض تعهد به پیشگیری از جرم سخن گفت. از این رو ضمانت‌اجرای ترک تعهد توسط دولت‌ها نیازمند بررسی است که در ادامه، این مهم تبیین می‌گردد.

۲- ضمانت‌اجرای ترک پیشگیری از جرم

جهت تبیین موضوع پژوهش، تعهد اولیه و ثانویه دولت‌ها در اتخاذ تدابیر پیشگیری از جرم احراز گشت. در ادامه جهت تبیین ضمانت‌اجرای نقض این تعهد، اساسنامه و رویه دو مرجع قضایی بین‌المللی مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرد.

۲-۱- اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی

دیوان کیفری بین‌المللی، اولین دادگاه دائمی بین‌المللی برای رسیدگی به جرایم نسل‌کشی، جنایات علیه بشریت، جنایت جنگی و جنایت تجاوز سرزمینی است که در رسیدگی به این جرایم، اصل صلاحیت تکمیلی دیوان کیفری بین‌المللی پذیرفته شده است. بند ۱ ماده ۱۷ اساسنامه دیوان،^{۲۳} معیارهای پذیرش صلاحیت را مشخص می‌کند و یکی از موارد عدم صلاحیت، زمانی است که موضوع تحت صلاحیت این مرجع در دادگاه‌های داخلی دولتی که صلاحیت رسیدگی به موضوع را دارد در حال تحقیق یا تعقیب باشد و دولت تصمیم گرفته

۲۳. ماده ۱۷: ۱) با توجه به بند ۱۰ مقدمه و ماده ۱، دادگاه می‌تواند تعیین نماید که در صورت وجود شرایط ذیل دعوی در دادگاه قابل طرح نیست:

الف) پرونده توسط کشوری که نسبت به آن صلاحیت قضایی دارد در حال تحقیق یا دادرسی است، مگر آنکه کشور فوق حقیقتاً مایل یا قادر به انجام تحقیقات یا دادرسی نباشد.

ب) تحقیقات پرونده توسط کشوری که نسبت به دعوی مزبور، صلاحیت قضایی دارد، انجام شده و این کشور تصمیم گرفته شخص مورد نظر را تحت پیگرد قرار ندهد، مگر آنکه این تصمیم حقیقتاً ناشی از عدم تمایل یا عدم توانایی کشور اقامه‌کننده دعوی باشد.

ج) شخص تحت پیگرد قبلاً برای عملی که موضوع شکایت است، محاکمه گردیده و محاکمه وی توسط دادگاه هم به موجب ماده ۲۰، بند ۳ مجاز نمی‌باشد.

د) موضوع از اهمیت لازم برخوردار نیست تا انجام اقدامات بیشتر را توجیه نماید.

مظنون را تحت پیگرد قانونی قرار ندهد، مگر اینکه این تصمیم ناشی از عدم تمایل یا ناتوانی آن دولت در پیگرد واقعی باشد؛ بنابراین دیوان، جایگزین اجرای داخلی هنجارهای بین‌المللی نمی‌شود بلکه به دنبال تکمیل مجازات داخلی نقض‌های بین‌المللی است.^{۲۴} این اصل همچنین به‌طور غیرمستقیم متضمن الزام به جرم‌انگاری جنایات علیه بشریت (و سایر جنایات حقوق بین‌الملل تحت صلاحیت این دادگاه بین‌المللی) در سطح قوانین ملی است.^{۲۵}

با دقت نظر در مواد اساسنامه، به‌موجب ماده ۲۵ آن، دیوان صرفاً نسبت به جرایم ارتكابی اشخاص حقیقی صلاحیت رسیدگی دارد و امکان محکومیت و مسئولیت یک دولت نسبت به جرایم داخل در صلاحیت دیوان وجود ندارد؛ ولیکن آنچه محل بحث مطابق با موضوع این مقاله است، ماده ۲۸ اساسنامه بوده که مسئولیت فرماندهان نظامی و سایر مقامات مافوق را پیش‌بینی کرده است. به‌موجب این ماده با حصول شرایط زیر نسبت به جرایمی که در صلاحیت دیوان است، مسئولیت این اشخاص می‌تواند احراز گردد.

اولاً، این جرایم می‌بایست توسط نیروهایی که تحت فرماندهی یا اقتدار و کنترل واقعی این اشخاص بودند ارتکاب یافته باشد.

ثانیاً، این مقامات، کنترل لازم را نسبت به این نیروها اعمال نکرده باشند؛ بدین معنا که با توجه به شرایط و اوضاع و احوال، این شخص می‌دانسته یا باید می‌دانسته که نیروهای او، جرم مذکور را مرتکب شده‌اند یا ارتکاب این جرایم از جانب آنها در شرف وقوع است، ولیکن اقدامات لازم را جهت پیشگیری از وقوع جرم انجام نداده است.

ثالثاً، جرایم ارتكابی می‌بایست در زمره فعالیت‌هایی باشند که در حیطه مسئولیت و کنترل واقعی مقام مافوق قرار داشته‌اند.

از یک سو ملاحظه می‌گردد که امکان مسئولیت اشخاص نسبت به ترک پیشگیری از جرم با حصول شرایط فوق‌الذکر وجود دارد و در صورت احراز این شرایط، شخص در قبال ترک پیشگیری از جرایم موضوع صلاحیت دیوان کیفری بین‌المللی مسئولیت دارد؛ از سوی دیگر، در صورت محکومیت شخص با توجه به مراتب فوق‌الذکر، اگرچه این محکومیت لزوماً منجر به محکومیت دولت متبوع در خصوص ترک پیشگیری از جرم نمی‌گردد ولیکن می‌تواند از آثار آن باشد بدین توضیح که:

24. M.M El Zeidy, *The Principle of Complementarity in International Criminal Law: Origin, Development and Practice* (Leiden-Boston: Brill, 2008), 157-158.

25. Krzysztof Masło, "Crimes against Humanity in the Works of the International Law Commission on the Draft Articles on the Prevention and Punishment of Crimes against Humanity," *Polish Review of International and European Law* 8, 2 (2020), 14.

اولاً، جرم موضوع ماده ۲۸ اساسنامه، نه از جانب اشخاص عادی بلکه صرفاً از جانب فرماندهان نظامی و مقامات مافوق قابل ارتکاب است و به عبارت دیگر، ترک فعل سران و مقامات عالیه یک کشور موضوع جرم‌انگاری این ماده قرار گرفته است که این اشخاص می‌توانند نمایندگان شخص حقوقی دولت متبوع خود باشند و ترک فعل آنها به‌عنوان ترک فعل ارکان آن دولت قلمداد گردد که در صورت احراز این امر با توجه به طرح ۲۰۰۱ کمیسیون حقوق بین‌الملل، ترک فعل رکن قانون‌گذاری، اجرایی یا قضایی دولت که در راستای اجرای وظایف و ناقض تعهدات بین‌المللی باشد، می‌تواند به‌عنوان یک عمل متخلفانه بین‌المللی، قابلیت انتساب به دولت را داشته باشد؛ بنابراین، در صورتی که فرماندهان نظامی و مقامات مافوق یک دولت، نسبت به نیروهایی که تحت فرماندهی یا اقتدار آنها هستند، در راستای پیشگیری از ارتکاب جنایات تحت صلاحیت دیوان کیفری بین‌المللی، کنترل لازم را اتخاذ نکرده باشند، ترک پیشگیری از جرم این اشخاص نه‌تنها می‌تواند منجر به مسئولیت شخص گردد بلکه زمینه مسئولیت بین‌المللی دولت متبوع نسبت به ترک پیشگیری از جرایم داخل در صلاحیت دیوان را نیز فراهم می‌کند.

ابهامی که در این میان مطرح می‌گردد این است که مطابق اساسنامه، دیوان کیفری بین‌المللی تنها نسبت به اشخاص حقیقی می‌تواند اقدام به رسیدگی و صدور حکم نماید؛ فلذا در صورت پذیرش اینکه احراز ترک پیشگیری از جرم فرماندهان نظامی و مقامات مافوق، به‌عنوان ترک فعل دولت متبوع قلمداد می‌گردد با این چالش توأم بوده که امکان پذیرش مسئولیت و محکومیت دولت از جانب دیوان کیفری بین‌المللی وجود ندارد.

جهت رفع این خلأ می‌بایست اذعان داشت به‌موجب ماده ۳۸-۱ اساسنامه دیوان بین‌المللی دادگستری، این نهاد می‌تواند جهت حل‌وفصل اختلافات ارجاعی، از تصمیمات قضایی به‌عنوان یک منبع فرعی جهت احراز تخلف دولت‌ها بهره‌بردار؛ بنابراین از جمع مواد مذکور می‌توان نتیجه گرفت در صورتی که در دیوان کیفری بین‌المللی، ترک پیشگیری از جرایم موضوع اساسنامه از جانب فرماندهان نظامی و سایر مقامات مافوق یک دولت، احراز گشته و این مقامات از سوی دیوان کیفری بین‌المللی محکوم گردند و متعاقباً موضوع تخلف دولت متبوع این اشخاص نسبت به ترک پیشگیری از آن جرم در دیوان بین‌المللی دادگستری مطرح گردد، دیوان می‌تواند با استناد به این محکومیت و با احراز رابطه نمایندگی این اشخاص با دولت متبوع، نسبت به احراز مسئولیت و صدور حکم به محکومیت آن دولت در ترک پیشگیری از جرم مذکور، رأی صادر کند.

جهت احراز ترک پیشگیری از جرایم موضوع اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی، کلیه شرایط می‌بایست رعایت گردد. برای نمونه، اعمال صلاحیت دیوان در خصوص جنایت تجاوز، با محدودیت‌ها و تزییقات جدی مواجه است. به‌عنوان مثال اگر دولت متجاوز، اساسنامه را تصویب نکرده باشد، هرچند علیه دولت عضو و در سرزمین دولت عضو مرتکب جنایت شود، آمران و عوامل مسئول جنایت تجاوز قابل تعقیب کیفری در دیوان نیستند حتی اگر هر دو دولت، عضو دیوان باشند ولی مرتکب، اصلاحات را تصویب نکرده باشد، باز هم صلاحیت دیوان علیه اتباع این کشور یا به اعتبار جنایت ارتكابی در سرزمین این کشور قابل تعقیب کیفری نیستند.^{۲۶} به همین ترتیب فرماندهان نظامی و مقامات مافوق نیز در خصوص ترک پیشگیری از این جرم، نسبت به نیروهایی که تحت فرماندهی یا اقتدار آنها هستند، قابل محاکمه نیستند.

۲-۲- رویه دیوان بین‌المللی دادگستری

دیوان بین‌المللی دادگستری که به‌موجب ماده ۷ منشور سازمان ملل متحد، یکی از ارکان اصلی سازمان ملل متحد است، واجد صلاحیت ترافعی و مشورتی بوده و به‌موجب این دو نوع صلاحیت، به صدور رأی ترافعی (حکم) و مشورتی اقدام می‌کند.

به‌موجب ماده ۳۸ اساسنامه دیوان بین‌المللی دادگستری^{۲۷}، عهدنامه‌های بین‌المللی، عرف بین‌المللی و اصول عمومی حقوقی از منابع اصلی می‌باشند؛ همچنین تصمیمات مراجع قضایی و دکتربین حقوق بین‌الملل از منابع فرعی حقوق بین‌الملل شناخته شده که زمینه ظهور مفهوم تعهدات عام‌الشمول^{۲۸} را فراهم ساخته است. فلذا اساسنامه مذکور، وجود هر یک از منابع

۲۶. صادق سلیمی، «محدودیت‌های دیوان بین‌المللی کیفری در اعمال صلاحیت نسبت به مرتکبین جنایت تجاوز»، پژوهش حقوق عمومی، ۲۲، ۶۹ (۱۳۹۹)، ۸۵.

۲۷. ماده ۳۸-۱- اساسنامه دیوان بین‌المللی دادگستری که مأموریت دارد اختلافاتی را که به آن رجوع می‌شود بر طبق حقوق بین‌المللی حل‌وفصل نماید موازین زیر را اجرا خواهد کرد:

الف - عهدنامه‌های بین‌المللی را اعم از عمومی و خصوصی که به‌موجب آن قواعدی معین شده است که طرفین اختلاف آن قواعد را به رسمیت شناخته‌اند؛

ب - عرف بین‌المللی به‌عنوان رویه‌ای کلی که به‌صورت قانون پذیرفته شده است؛

ج - اصول عمومی حقوقی که مقبول ملل متمدن است؛

د - با رعایت حکم ماده ۵۹ تصمیمات قضایی و عقاید برجسته‌ترین مبلغین ملل مختلف به منزله وسائل فرعی برای تعیین قواعد حقوقی.

بین‌المللی را جهت احراز تعهدات دولت‌ها، لازم و کافی می‌داند؛ بنابراین از یک سو، با توجه به اینکه معاهدات یکی از مهم‌ترین منابع حقوق بین‌الملل هستند، می‌توان گفت در صورتی که بتوان احراز کرد تعهد به پیشگیری از جرم، موضوع یک معاهده است و به‌نحو الزام‌آور بر ذمه دولت‌ها قرار گرفته، در صورت ترک پیشگیری از جرم موضوع معاهده، دولتی که به آن معاهده ملحق شده است، مسئولیت بین‌المللی دارد؛ همچنین از سوی دیگر، با توجه به اینکه تصمیمات قضایی به‌عنوان یکی از منابع فرعی احراز مسئولیت می‌تواند از جانب دیوان مورد استناد قرار گیرد، همان‌گونه که ذکر شد، در صورت احراز تخلف به ترک پیشگیری از جرایم موضوع اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی از جانب فرماندهان نظامی و سایر مقامات مافوق یک دولت، مسئولیت بین‌المللی دولت متبوع این اشخاص نسبت به ترک پیشگیری از آن جرم، در دیوان بین‌المللی دادگستری امکان‌پذیر است.

بنابراین امکان مسئولیت بین‌المللی دولت در ترک پیشگیری از برخی جرایم، در دیوان بین‌المللی دادگستری وجود دارد؛ بدین توضیح که یا جرم مذکور می‌بایست از جرایم داخل در صلاحیت دیوان کیفری بین‌المللی باشد و یا الزام به پیشگیری از آن جرم به‌موجب معاهده‌ای بین‌المللی، بر ذمه دولت قرار گرفته باشد و در این شرایط دیوان بین‌المللی دادگستری به‌عنوان تنها مرجع قضایی بین‌المللی در رسیدگی به تخلفات دولت‌های عضو، صلاحیت رسیدگی به ترک پیشگیری از جرم دولت را دارا است. علاوه بر موارد مذکور، رویه دیوان بین‌المللی دادگستری در احراز تخلف برخی دولت‌ها در ترک پیشگیری از جرم نیز مؤید مسئولیت بین‌المللی دولت‌ها در این جرم است که از جمله مواردی که دیوان صراحتاً مسئولیت دولت در ترک پیشگیری از جرم را مورد تأیید و تأکید قرار داده، دعوی بوسنی هرزگوین علیه یوگسلاوی سابق و دعوی آفریقای جنوبی علیه اسرائیل است که در ادامه مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرند.

۲-۱-۲-۱- دعوی بوسنی هرزگوین علیه یوگسلاوی سابق

در دعوی بوسنی هرزگوین علیه یوگسلاوی سابق، دیوان بین‌المللی دادگستری در دستور موقت مورخ ۸ آوریل ۱۹۹۳^{۲۹} که پیرو درخواست ۲۰ مارس ۱۹۹۳ بوسنی هرزگوین صادر گردید و سپس در رأی ماهوی ۲۶ فوریه ۲۰۰۷^{۳۰} بیان می‌دارد، جمهوری فدرال یوگسلاوی

29. ICJ Judgment, Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, Provisional Measures, Order of 8 April 1993 (Bosnia and Herzegovina v. Yugos) (<https://www.icj-cij.org>).

30. ICJ Judgment, Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of

می‌بایست جهت جلوگیری از ارتکاب نسل‌زدایی، تباری در ارتکاب این جرم، تحریک مستقیم و عمومی به آن و یا مشارکت در نسل‌زدایی از جانب نیروهای مسلح نظامی و شبه‌نظامی، مراقبت‌های لازم را انجام می‌داد. به عقیده دیوان، مقامات فدرال یوگسلاوی با توجه به نفوذ بر این نیروها و با عنایت به نگرانی‌های موجود در ارتکاب جنایت نسل‌زدایی، می‌بایست حداکثر تلاش خود را جهت پیشگیری از حوادثی که بعداً به وقوع پیوست، به عمل می‌آوردند ولیکن علی‌رغم اینکه رهبر جمهوری فدرال یوگسلاوی و رئیس‌جمهور میلوسویچ سوم پیش از همه، از جو نامناسبی که بین صرب‌های بوسنی و مسلمانان در منطقه سربرینیکا وجود داشت مطلع بودند اما در عین حال اتخاذ تدابیر پیشگیرانه از این جنایت را اتخاذ نکرده‌اند. دیوان بیان می‌دارد برای اینکه کشوری مسئول نقض تعهد خود به پیشگیری تلقی شود، نیازی نیست ثابت شود که کشور درگیر به‌صورت قطع و یقین، از قدرت اقدام به این امر برخوردار بوده است؛ همین‌قدر کافی است که آن دولت، راه‌هایی برای انجام این عمل داشته و آشکارا از به‌کارگیری آنها خودداری کرده باشد؛ فلذا دیوان در پرتو آنچه گفته شد نتیجه می‌گیرد که یوگسلاوی سابق تعهد به پیشگیری از نسل‌زدایی بر اساس کنوانسیون پیشگیری و مجازات جنایت نسل‌زدایی را در خصوص این جرم که در ژوئیه ۱۹۹۵ در سربرینیکا رخ داده نقض کرده است، به‌گونه‌ای که مسئولیت بین‌المللی آن کشور را در پی دارد.

۲-۲-۲- دعوی آفریقای جنوبی علیه اسرائیل

قبل از اکتبر ۲۰۲۳، نقض گسترده و فاحش حقوق بشر مردم غزه بارها توسط نهادهای بین‌المللی از جمله سازکارهای حقوق بشری ملل متحد در گزارش‌های متعدد کمیسیون بین‌المللی مستقل تحقیق در مورد وضعیت حقوق بشر در سرزمین فلسطین اشغالی، گزارشگر ویژه در مورد وضعیت حقوق بشر در سرزمین‌های فلسطینی اشغالی، هیئت حقیقت‌یاب سازمان ملل متحد در مورد غزه و نیز قطعنامه‌های شورای حقوق بشر ملل متحد و دیگر اسناد مطرح و مورد تأکید قرار گرفت که متأسفانه با پاسخ قابل تأملی از سوی جامعه بین‌المللی مواجه نشد.^{۳۱} سرانجام دعوایی علیه اسرائیل از جانب آفریقای جنوبی در دیوان بین‌المللی دادگستری مطرح گردید.

Genocide, Judgment, 26 Febriary 2007, (Bosnia and Herzegovina v. Yugos) (<https://www.icj-cij.org>).

۳۱. هاله حسینی اکبرنژاد، «احراز نقض فاحش حقوق بشر و ارتکاب جنایات بین‌المللی علیه مردم غزه قبل و بعد از ۷ اکتبر در رویه نهادهای حقوق بشری»، *مطالعات سیاسی جهان اسلام*، ۱۳، (۱۴۰۳)، ۱۴۲.

در دعوی آفریقای جنوبی علیه اسرائیل در جریان غزه، آفریقای جنوبی مدعی است که اسرائیل علی‌رغم عضویت در کنوانسیون پیشگیری و مجازات جنایت نسل‌زدایی، مفاد این کنوانسیون را نقض و اقدام به نسل‌زدایی در غزه کرده است. در جریان رسیدگی به این پرونده، دیوان صراحتاً بیان داشته است که مردم فلسطین یک گروه ملی، قومی، نژادی یا مذهبی موضوع این کنوانسیون هستند و می‌بایست بنا بر مفاد آن، مورد حمایت قرار گیرند؛ نکته قابل ذکر این است که در خصوص وقوع یا عدم وقوع جنایت نسل‌زدایی از جانب اسرائیل هنوز حکمی صادر نشده است ولیکن با عنایت به عضویت اسرائیل در کنوانسیون پیشگیری و مجازات جنایت نسل‌زدایی، دیوان با استناد به ماده ۴۱ اساسنامه و اعطای اختیار به این نهاد مبنی بر اینکه در صورتی که اوضاع و احوال ایجاب کند می‌تواند اقداماتی موقتی که برای حفظ حقوق طرفین لازم بوده به کار گیرد. طی دستور موقت، از اسرائیل خواسته شده است که مفاد این کنوانسیون را رعایت کرده و اقدامات مقتضی لازم را برای پیشگیری از ارتکاب جنایت نسل‌زدایی اتخاذ نماید و الزام می‌نماید اسرائیل باید تمام اقداماتی را که در اختیار دارد برای پیشگیری از نسل‌زدایی و مجازات تحریک مستقیم و علنی برای ارتکاب نسل‌زدایی مردم فلسطین در نوار غزه اتخاذ کند و تضمین کند که نیروهای ارتش مرتکب جنایت نسل‌زدایی نمی‌شوند و گزارشی را در مورد تمام اقدامات انجام‌شده برای اجرای این دستور، ظرف یک ماه به دادگاه ارائه کند؛ سپس گزارش ارائه‌شده به آفریقای جنوبی ارسال می‌شود تا این کشور، نظرات خود را به دیوان ارائه کند.^{۳۲}

به‌موجب این دو رأی، دیوان صراحتاً بر این موضوع اشاره داشته که در صورت الحاق یک دولت به کنوانسیون پیشگیری و مجازات جنایت نسل‌زدایی، پیشگیری از این جنایت در زمره تعهدات بین‌المللی دولت عضو قرار می‌گیرد و می‌بایست کلیه تدابیر قانونی و اجرایی لازم جهت جلوگیری از وقوع این جنایت به کار گرفته شود.

این نکته قابل ذکر است که قاعده‌ای مبتنی بر لزوم پیروی از تصمیمات قضایی قبلی به‌عنوان «سابقه» در حقوق بین‌الملل وجود ندارد تا به‌موجب آن دیوان (مراجع و محاکم بین‌المللی) ملزم باشد از تصمیمات پیشین خود تبعیت نماید؛ اما با وجود این، دیوان بین‌المللی دادگستری و سایر دادگاه‌های بین‌المللی تصمیمات قبلی خود را بررسی نموده و آن را به‌هنگام جستجوی راه‌حل اختلافات بعدی مطمح‌نظر قرار می‌دهند. گرچه به بیانی دقیق، دیوان

32. ICJ Judgment, Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide in the Gaza Strip (South Africa V. Esrael), 26 January 2024.

بین‌المللی دادگستری مجری قانون است و نه خالق آن، ولی دیوان با احکام و آرای مشورتی خود، در توسعه حقوق بین‌الملل سهمی بسزا داشته است.^{۳۳}

در نهایت در تبیین ضمانت‌اجرای ترک پیشگیری از جرم دولت‌ها می‌بایست اذعان داشت در حال حاضر، چه در جرایم داخل در صلاحیت دیوان کیفری بین‌المللی و چه در جرایم موضوع معاهده الحاقی، مرجع رسیدگی‌کننده به نقض این تعهد، دیوان بین‌المللی دادگستری است که صرفاً با صدور رأی ترافعی، دولت را ملزم به اتخاذ این تدابیر می‌نماید و اعمال واکنش کیفری در صلاحیت این نهاد منظور نگردیده است؛ بنابراین، مسئولیت دولت‌ها در ترک پیشگیری از جرم در سطح بین‌المللی، غیرکیفری است و گستره این مسئولیت محدود به امکان الزام به اتخاذ این اقدامات است؛ با این توضیح پرسشی که در ادامه نمود پیدا می‌کند این است که به چه نحوی می‌توان دولت را ملزم به اتخاذ این تدابیر کرد که در قسمت بعد مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرد.

۳- شیوه الزام دولت‌ها به پیشگیری از جرم

با بررسی مواد منشور سازمان ملل متحد این نتیجه حاصل می‌گردد که در صورت ترک پیشگیری از جرم دولت‌ها، شورای امنیت به دو شیوه می‌تواند دولت را ملزم به اتخاذ این تدابیر کند که در ادامه مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرد.

۳-۱- الزام به پیشگیری از جرم در متابعت از رأی دیوان بین‌المللی دادگستری

با توجه به مواد ۵۹ و ۶۰ اساسنامه دیوان بین‌المللی دادگستری و با عنایت به ماده ۹۴ منشور سازمان ملل متحد، همه اعضاء ملزم به اجرای تصمیمات دیوان هستند و در صورتی که محکوم‌علیه از اجرای حکم امتناع ورزد، محکوم‌له می‌تواند به شورای امنیت مراجعه کرده و شورا ممکن است توصیه‌هایی نموده یا تصمیم بگیرد که برای اثر بخشیدن به آن حکم، چه اقداماتی را اتخاذ نماید؛ زیرا با صدور حکم در دیوان بین‌المللی دادگستری وظیفه این نهاد خاتمه می‌یابد و هر آنچه مربوط به اجرای یک حکم است، مرتبط با طرفین دعوی و تعهدات آنها بر اساس منشور ملل متحد است، چراکه «اجرای آرا، یک مسئله برای دیوان نیست بلکه طرفین اختلاف هستند که طبق بند ۱ ماده ۹۴ منشور، متعهد به اجرای آن می‌باشند».^{۳۴}

۳۳. والاس ربکا و الگا مارتین ارتگا، حقوق بین‌الملل، ترجمه قاسم زمانی و مهناز بهراملو (تهران: انتشارات شهر دانش، ۱۳۹۶)، ۳۷-۳۶.

34. Bruno Simma et al, The Charter of The United Nations, A Commentary, (New York and Oxford: Oxford University Press, 1995), 1004.

برخی از مصوبات شورا جنبه توصیه دارد. اگر شورا به استناد ماده ۳۹ (شورای امنیت وجود هرگونه تهدید علیه صلح، نقض صلح یا عمل تجاوز را احراز و توصیه‌هایی خواهد نمود ...) و با مواد فصل ششم و بعضی از مواد دیگر منشور تصمیم بگیرد، تصمیماتش جنبه توصیه‌ای دارد و این امر به خود شورا بستگی دارد که تشخیص دهد مسئله تا چه حد حیاتی است و یا کافی است که در مورد آن توصیه صادر کند؛ بنابراین مخاطبان این‌گونه توصیه‌های شورا مخیر به اجرا یا عدم اجرای آن هستند. اگر شورای امنیت به استناد بندهای ذیل ماده ۳۹ که مقرر می‌دارد «یا تصمیم خواهد گرفت که برای حفظ یا اعاده صلح و امنیت بین‌المللی به چه اقداماتی بر طبق مواد ۴۱ و ۴۲ مبادرت شود» و یا بر اساس بند ۲ ماده ۹۴ که بیان می‌کند: «... برای اجرای رأی دیوان تصمیم به اقداماتی بگیرد» مصوبات آن الزامی است بنابراین، مخاطبان چنین تصمیماتی باید حسب مفاد این‌گونه مصوبات شورا عمل نمایند و در غیر این صورت با ضمانت‌اجراه‌های مذکور در منشور مواجه خواهند شد.^{۳۵}

به‌موجب بند دوم ماده ۹۴ منشور، اقداماتی که شورای امنیت انجام می‌دهد مشتمل بر هر نوع اقدامی است، ولیکن از این واژه فقط در فصل هفتم ذیل مواد ۴۱ و ۴۲ منشور استفاده شده است و ذکر این کلمه در مواد ۳۹ و ۴۰ منشور هم اشاره به اقدامات مندرج در مواد ۴۱ و ۴۲ است و عملاً شورا نیز اقداماتی غیر از موارد مندرج در فصل هفتم اتخاذ نکرده است، در نتیجه می‌بایست اتخاذ اقدامات شورا در صورت عدم اجرای تعهدات دیوان را منحصر به موارد مذکور در این فصل دانست.

به این ترتیب می‌توان گفت با عدم اجرای رأی دیوان بین‌المللی دادگستری مبنی بر الزام دولت به اتخاذ تدابیر پیشگیری از جرم، با درخواست دولتی که رأی به نفع به او صادر شده است، شورای امنیت می‌تواند نخست به کشوری که رأی علیه او صادر شده، اجرای آن را توصیه بنماید و در صورت عدم متابعت دولت از این توصیه و یا در صورتی که شورا تشخیص دهد که از همان ابتدا نیاز به اقدام است، اقدامات لازم را اتخاذ کند.

به‌موجب ماده ۴۱ منشور، پاره‌ای از موارد پیش‌بینی‌شده برای شورا، اتخاذ اقدامات غیرنظامی و غیرمسلحانه همچون متوقف ساختن تمام یا قسمتی از روابط اقتصادی و ارتباطات راه‌آهن، دریایی، هوایی، پستی، تلگرافی، رادیویی و سایر وسایل ارتباطی و قطع روابط سیاسی است. سؤالی که در اینجا مطرح می‌گردد این است که در اتخاذ موارد مذکور در

۳۵. سید باقر میرعباسی و سیده فرناز میرعباسی، نظام جهانی ارزیابی و حمایت از حقوق بشر (تهران: انتشارات جنگل، ۱۳۹۵)، ۱۶۸-۱۶۹.

این بند جهت الزام به اجرای رأی دیوان، شورا می‌بایست تهدید علیه صلح، نقض صلح یا عمل تجاوز را احراز کند یا خیر.

در پاسخ می‌توان گفت با توجه به مفاد منشور، شورای امنیت جهت اعمال اقدامات مندرج در ماده ۴۱، زمانی که اتخاذ آنها ناشی از عدم اجرای حکم دیوان است، نیاز به احراز تهدید علیه صلح، نقض آن یا عمل تجاوز ندارد؛ چراکه «واقعیت این است که منشور در مورد عدم اجرای حکم دیوان یک رویه استینافی را تأسیس کرده است و مشکل بتوان لحاظ کرد که عدم اطاعت از حکم دیوان، تهدید به صلح یا نقض صلح باشد».^{۳۶} بنابراین گفته می‌شود در صورتی که اقدامات شورا مندرج در این ماده، در راستای الزام به اجرای دستورات دیوان باشد، احراز وجود نقض و تهدید علیه صلح بین‌المللی ضرورت ندارد.

از دیگر اقدامات در صلاحیت شورا، تدابیر نظامی و مسلحانه مذکور در ماده ۴۲ است که صراحتاً بر اختیار شورا در به‌کارگیری نیروهای هوایی، دریایی یا زمینی جهت حفظ یا اعاده صلح و امنیت بین‌المللی اشاره شده است که این اقدام ممکن است مشتمل بر تظاهرات و محاصره و سایر عملیات نیروهای هوایی، دریایی یا زمینی اعضای ملل متحد باشد.

در خصوص اتخاذ این اقدامات نسبت به عدم اجرای رأی دیوان، این تدابیر زمانی قابل اجراست که اولاً، به‌کارگیری اقدامات غیرمسلحانه مذکور در ماده ۴۱ کافی نبوده؛ ثانیاً، با توجه به اینکه در این ماده، به‌کارگیری نیروهای مسلح صراحتاً منوط به حفظ یا اعاده صلح و امنیت بین‌المللی شده است، احراز نقض صلح و امنیت بین‌المللی با عدم اجرای رأی دیوان، امری ضروری است؛ بنابراین در صورتی که رأی دیوان بین‌المللی دادگستری، مبنی بر محکومیت دولت در ترک پیشگیری از جرم باشد و این رأی اجرا نگردد، شورا می‌تواند هرگونه اقدام غیرمسلحانه صرف‌نظر از احراز تهدید و نقض صلح، علیه دولت به کار گیرد ولیکن تصمیم به اتخاذ عملیات مسلحانه تنها در صورتی امکان‌پذیر است که ترک پیشگیری از جرم دولت و عدم اجرای رأی دیوان، متضمن تهدید علیه صلح، نقض آن یا عمل تجاوز باشد؛ زیرا اقدام مذکور در ماده ۴۲ منشور منوط به این شده است که با اعمال موارد مذکور در ماده ۴۱، صلح بین‌المللی اعاده نگردد و مستفاد از این عبارت آن است که جهت اعمال اقدامات مذکور در این ماده، نقض صلح بین‌المللی می‌بایست احراز گردد؛ بنابراین «در این مورد چون بحث عملیات نظامی مطرح است مشکل بتوان ادعا نمود که صرف عدم اجرای

36. Hans Kelsen. The Law of the United Nations, a Critical analysis of its fundamental problems (New York: Frederick A. Praeger, 1951), 593.

حکم دیوان، حتی پس از توصیه شورا، بتواند موجبی برای اجرای ماده ۴۲ باشد. از این رو باید گفت که اگر شورا بخواهد ماده ۴۲ را اعمال نماید، حتماً باید مفاد ماده ۳۹ را احراز کند.^{۳۷}

۳-۲- الزام به پیشگیری از جرم در پرتو حفظ صلح و امنیت بین‌المللی

در ماده ۱ منشور سازمان ملل متحد، یکی از چهار وظیفه این سازمان، حفظ صلح و امنیت بین‌المللی بیان گردیده و بر اساس ماده ۲۴، این وظیفه بر عهده شورای امنیت قرار گرفته است. شورای امنیت دارای دو نوع صلاحیت است: صلاحیت‌های خاص که در چهارچوب فصل ششم و هفتم منشور احصاء گردیده است؛ و صلاحیت‌های مشترک با مجمع عمومی مانند آنچه دیوان بین‌المللی دادگستری در نظر مشورتی با عنوان پیامدهای حقوقی ساخت یک دیوار در سرزمین‌های اشغالی فلسطین به آن اشاره کرده که به موجب ماده ۲۴ منشور، شورای امنیت دارای مسئولیت و صلاحیت اولیه و نه لزوماً انحصاری در حفظ صلح و امنیت بین‌المللی بوده و مجمع عمومی، از جمله به موجب ماده ۱۴ منشور اختیار دارد، برای تنظیم مسالمت‌آمیز هر شرایطی، اقداماتی را توصیه کند و در طول تاریخ نیز گرایش فزاینده‌ای وجود داشته که مجمع عمومی و شورای امنیت به صورت موازی به موضوعات مشابه مرتبط با حفظ صلح و امنیت بین‌المللی بپردازند و این رویه مطابق با بند ۱ ماده ۱۲ منشور است.^{۳۸}

شورای امنیت به‌عنوان یکی از ارکان سازمان ملل متحد در راستای اعمال صلاحیت خود در حفظ صلح و امنیت بین‌المللی اقدام به اتخاذ تصمیماتی می‌نماید که در اجرای این تصمیمات، اعضای ملل متحد بر اساس ماده ۲۵ منشور و غیراعضاء بر اساس بند ۶ ماده ۲ منشور، دارای تعهدات الزام‌آور می‌باشند.^{۳۹}

با عنایت به منشور سازمان ملل متحد و اختیار شورای امنیت در حفظ صلح و امنیت بین‌المللی، می‌توان گفت در صورتی که ترک پیشگیری از جرم دولت، متضمن هرگونه تهدید علیه صلح باشد، شورا این اختیار را دارد که صرف‌نظر از طرح دعوی و رسیدگی در دیوان

۳۷. مرتضی نجفی اسفاد، مرتضی و مهدی هادی، «ضمانت اجرایی آرای دیوان بین‌المللی دادگستری»، نامه حقوقی، ۲(۱۳۹۴)، ۳۰.

۳۸. مهشید آجلی لاهیجی و دیگران، «ترجمه نظر مشورتی ۱۹ ژوئیه ۲۰۲۴ دیوان بین‌المللی دادگستری در قضیه «پیامدهای حقوقی ناشی از سیاست‌ها و رویه‌های اسرائیل در سرزمین اشغالی فلسطین، شامل بیت‌المقدس شرقی»، مجله حقوقی بین‌المللی، ۷۵(۱۴۰۳)، ۱۷۴.

۳۹. علیرضا دلخوش، مقابله با جرایم بین‌المللی - تعهد دولت‌ها به همکاری (تهران: انتشارات شهر دانش، ۱۳۹۰)، ۴۶-۴۷.

بین‌المللی دادگستری و صدور رأی از این مرجع در خصوص این موضوع، به دولت در راستای اتخاذ این تدابیر توصیه‌هایی کند و یا اقدامات مذکور در مواد ۴۱ و ۴۲ منشور را به کار گیرد، ولیکن تمایز این امر با شرایطی که شورا جهت الزام به اجرای رأی دیوان، این‌گونه اقدامات را به کار می‌گیرد این است که در حالت اخیر، جهت اعمال تدابیر مذکور در ماده ۴۱، احراز نقض صلح بین‌المللی موضوعیت ندارد، اما در مواردی که شورا بدواً تصمیم به اتخاذ این اقدامات داشته باشد و در این میان رایی علیه دولت از دیوان صادر نشده باشد، نقض صلح و امنیت بین‌المللی می‌بایست احراز گردد.

در صورت اقدام شورا به‌نحو مستقل نسبت به دولتی که اتخاذ تدابیر پیشگیری از جرم را ترک کرده است، ضرورت احراز وجود تعهد به پیشگیری از جرم بر ذمه دولت وجود ندارد بلکه در این میان، انجام اقدامات علیه صلح و امنیت بین‌المللی موضوعیت دارد که احراز آن بر عهده شورای امنیت است. همچنین ترک پیشگیری از جرم دولت، متضمن نتیجه نقض صلح بین‌المللی و یک رفتار مقید به نتیجه است و این برخلاف موردی است که دیوان نسبت به ترک پیشگیری از جرم دولت رأی می‌دهد و احراز این امر از جانب دیوان، منصرف از وقوع یا عدم وقوع نتیجه خاص است؛ بنابراین نحوه الزام دولت به اتخاذ تدابیر پیشگیری از جرم، منوط به اتخاذ تصمیم شورای امنیت است و در این میان تحت شرایطی اقدامات مسلحانه نیز از جانب شورا قابل اعمال است.

نتیجه‌گیری

احراز مسئولیت بین‌المللی دولت‌ها در ترک پیشگیری از جرم، منبعت از وجود تعهد بین‌المللی در پیشگیری از جرم و در مواردی است که اقدام به این امر به‌گونه الزام‌آور بر ذمه دولت قرار گرفته باشد؛ ضمانت‌اجرای نقض این تعهد، محکومیت در دیوان بین‌المللی دادگستری و مسئولیت غیرکیفری دولت است، بدین توضیح که یا جرم مذکور می‌بایست از جرایم داخل در صلاحیت دیوان کیفری بین‌المللی بوده و ترک پیشگیری از جرایم موضوع اساسنامه از جانب فرماندهان نظامی و سایر مقامات مافوق یک دولت، احراز گشته و این مقامات از سوی دیوان محکوم گردند و متعاقباً موضوع تخلف دولت متبوع این اشخاص نسبت به ترک پیشگیری از جرایم مذکور در دیوان بین‌المللی دادگستری مطرح گردد که دیوان می‌تواند با استناد به این محکومیت و با احراز رابطه نمایندگی این اشخاص با دولت متبوع، نسبت به احراز مسئولیت و صدور رأی محکومیت آن دولت به ترک پیشگیری از جرم، رأی صادر کند؛ یا الزام به پیشگیری از آن جرم به‌موجب معاهده‌ای بین‌المللی، بر ذمه دولت قرار گرفته باشد که در این

صورت چه بر اساس عهدنامه وین و چه بر اساس اصول حقوقی مسلم از جمله «اصل وفای به عهد» و «اصل حسن نیت» که در سطح بین‌المللی مورد پذیرش قرار گرفته‌اند، تعهد اولیه بین‌المللی پیشگیری از جرم موضوع معاهده، در راستای تدوین قوانین و به‌کارگیری اقدامات اجرایی پیشگیری از جرم، بر ذمه دولت عضو معاهده ایجاد می‌شود و نقض این تعهد، موجبات مسئولیت بین‌المللی دولت در دیوان بین‌المللی دادگستری را فراهم می‌کند.

در صورت صدور حکم در دیوان و عدم اجرای این حکم از سوی دولت، با عنایت به الزام‌آوری آرای دیوان به استناد مواد ۵۹ و ۶۰ اساسنامه و با توجه به ماده ۹۴ منشور سازمان ملل متحد، محکوم‌له می‌تواند به شورای امنیت مراجعه کرده و شورا ممکن است توصیه‌هایی نموده یا تصمیم بگیرد که برای اثر بخشیدن به آن حکم، چه اقداماتی را اتخاذ نماید؛ اگر شورای امنیت اقدامات مندرج در ماده ۴۱ منشور را اعمال کند، اقدام مابه‌ازای ترک پیشگیری از جرم، غیرمسلحانه است و در صورتی که اقدامات مندرج در ماده ۴۲ منشور اتخاذ گردد، این اقدام، مسلحانه است. همچنین با توجه به وظیفه شورا در حفظ صلح و امنیت بین‌المللی، این نهاد می‌تواند بدواً و بدون نیاز به احراز وجود تعهد به پیشگیری از جرم بر عهده دولت و با احراز نقض صلح و امنیت بین‌المللی با ترک پیشگیری از جرم، اقدامات مسلحانه و غیرمسلحانه حسب مورد اتخاذ کند.

جهت رفع هرگونه ابهام در خصوص مسئولیت دولت در ترک پیشگیری از جرم، شناسایی و تعیین قواعد کلی، ضوابط عینی و ایجاد تعهدات الزام‌آور برای سران کشورها و دولت‌ها و همچنین، تعریف وظایف مراجع قضایی و سیاسی بین‌المللی، از جمله نیروهای حافظ صلح سازمان ملل متحد در نظارت بر اتخاذ اقدامات پیشگیری از جرایم بین‌المللی از جانب دولت‌ها، در یک سند بین‌المللی، امری است که اقدام به آن در سطح جامعه بین‌المللی ضروری است.

فهرست منابع

الف) منابع فارسی

- ابراهیمی، شهرام. «بزه‌انگاری عدم انجام تدابیر پیشگیری از بزهکاری» در دانشنامه سیاست‌گذاری حقوقی به اهتمام لعیا جنیدی و امیرحسین نیازپور، ۳۱۰-۲۹۳. تهران: انتشارات معاونت تدوین، تنقیح و انتشار قوانین و مقررات ریاست جمهوری، ۱۳۹۹.
- ابراهیمی، شهرام. جرم‌شناسی پیشگیری. جلد اول. چاپ اول. تهران: نشر میزان، ۱۴۰۲.
- آجلی لاهیجی، مهشید، مهناز رشیدی، امیر درون پرور و کیوان اقبالی. «ترجمه نظر مشورتی ۱۹ ژوئیه ۲۰۲۴ دیوان بین‌المللی دادگستری در قضیه پیامدهای حقوقی ناشی از سیاست‌ها و رویه‌های اسرائیل در سرزمین اشغالی فلسطین، شامل بیت‌المقدس شرقی». *مجله حقوقی بین‌المللی*، ۷۵ (۱۴۰۳)، ۱۶۱-۲۴۶.
- پژومان، سید هادی و نغمه ناصری لاریجانی. «تعهدات ثانویه در حقوق بین‌الملل». *پژوهشنامه حقوق و علوم سیاسی*، ۲، ۷ (۱۳۸۶)، ۷۷-۹۶.
- حسینی اکبرنژاد، هاله. «احراز نفی فاحش حقوق بشر و ارتکاب جنایات بین‌المللی علیه مردم غزه قبل و بعد از ۷ اکتبر در رویه نهادهای حقوق بشری». *مطالعات سیاسی جهان اسلام*، ۱۳، ۱ (۱۴۰۳)، ۱۳۱-۱۵۹.
- DOI: 10.30479/psiw.2024.20080.3315
- دلخوش، علیرضا. مقابله با جرایم بین‌المللی - تعهد دولت‌ها به همکاری. تهران: انتشارات شهر دانش، ۱۳۹۰.
- سلیمی، صادق. «محدودیت‌های دیوان بین‌المللی کیفری در اعمال صلاحیت نسبت به مرتکبین جنایت تجاوز». *پژوهش حقوق عمومی*، ۲۲، ۶۹ (۱۳۹۹)، ۶۷-۹۰.
- Doi.org/10.22054/qjpl.2020.46904.2249
- صادقی، مهدی رضا. «امکان‌سنجی ارتکاب نسل‌کشی در غزه توسط اسرائیل در پرتو عملیات طوفان الاقصی». *مطالعات حقوقی*، ۱۶، ۱ (۱۴۰۳)، ۲۵۷-۲۸۸.
- Doi: 10.22099/jls.2024.49213.5089
- ربکا، والاس و الگا مارتین ارتگا. حقوق بین‌الملل. ترجمه قاسم زمانی و مهناز بهراملو. تهران: انتشارات شهر دانش، ۱۳۹۶.
- کرافورد، جیمز، آلن پله و سیمون اولسون. حقوق مسئولیت بین‌المللی. ترجمه امیر ساعد وکیل. تهران: انتشارات میزان، ۱۳۹۸.
- ملکی‌زاده، امیرحسین. مسئولیت بین‌المللی دولت. چاپ اول. تهران: انتشارات مجد، ۱۳۹۴.
- میرعباسی، سید باقر و سیده فرناز میرعباسی. نظام جهانی ارزیابی و حمایت از حقوق بشر. تهران: انتشارات جنگل، ۱۳۹۵.
- نجفی ابرندآبادی، علی‌حسین. «جزوه درس جرم‌شناسی». گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشگاه شهید بهشتی تهران، ایران، ۱۳۹۱.

– نجفی اسفاد، مرتضی و مهدی هادی. «ضمانت اجرایی آرای دیوان بین‌المللی دادگستری». نامه حقوقی، ۲ (۱۳۹۴)، ۲۹-۵۲.

(ب) منابع خارجی

- United Nations General Assembly. Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, Res. 260 A (III), 9 December 1948.
- International Law Commission. Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts. United Nations, 2001.
- https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/9_6_2001.pdf
- Gaeta, Paola, “On What Conditions Can a State Be Held Responsible for Genocide?”, *The European Journal of International Law*, 18, 4, (2007), 631-648.
- International Court of Justice. Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Yugoslavia), Provisional Measures, Order of 8 April 1993. <https://www.icj-cij.org/en/case/91>.
- International Court of Justice. Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Yugoslavia), Judgment, 26 February 2007. <https://www.icj-cij.org/en/case/91>.
- International Court of Justice. Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Gaza Strip) (South Africa v. Israel), Judgment, 26 January 2024.
- Kelsen, Hans. *The Law of the United Nations, a Critical analysis of its fundamental problems*. New York: Frederick A. Praeger, (1951).
- Krzysztof Masło. “Crimes against humanity in the works of the International Law Commission on the draft articles on the prevention and punishment of crimes against humanity”. *Polish Review of International and European Law*, 8, 2 (2020), 9-44. Doi: 10.21697/priel.2019.8.2.01
- El Zeidy, M. M. *The Principle of Complementarity in International Criminal Law: Origin, Development and Practice*. Leiden-Boston: Brill, 2008.
- Murphy, Sean D, “Codifying the Obligations of States Relating to the Prevention of Atrocities”, *Case Western Reserve Journal of International Law*. 52 (2020), 27-64.

-
- International Law Commission. Report of the International Law Commission, Sixty-Ninth Session, 1 May–2 June and 3 July–4 August 2017. UN Doc. A/72/10, 9–127. United Nations, 2017.
 - Sanches DE Tagle, Gonzalo, “The Objective International Responsibility of States in the Inter-American Human Rights System”, Mexican law review, 2(2015), 116-133.
 - Simma, Bruno, et al. The Charter of The United Nations. A Commentary. New York and Oxford: Oxford University Press, 1995.
 - Spinedi, Marina. “State Responsibility v. Individual Responsibility for International Crimes: Tertium Non Datur?”. European Journal of International Law, 13, 4, (2002), 895-899.
 - Vienna Convention on the Law of Treaties (1969).